

Tafsir Dergisi - Tafsir Journal

e-ISSN: 2792-078X

Cilt/Volume: 1, Sayı/Issue: 1 (Kasım / November 2021): 38-50

Lafzın Anlamdan Öncelikli Görüldüğü Kur'an Okuma Biçimlerine Eleştirel Bir Yaklaşım

A Critical Approach Towards the Reading of Quran Where the
Recitation is Prioritized over Understanding of it

Abdurrahman Ateş

Prof. Dr., İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim
Dalı

Inönü University, Faculty of Theology, Department of Tafsir
Malatya, Turkey

abdurrahman.ates@inonu.edu.tr

orcid: 0000-0003-0503-283X

Makale Bilgisi/Article Information
Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi/Received: 12.09.2021
Kabul Tarihi/Accepted: 22.10.2021
Yayın Tarihi/Pub Date: 30.11.2021

Atıf/Cite as

Ateş, Abdurrahman. Lafzın Anlamdan Öncelikli Görüldüğü Kur'an Okuma
Biçimlerine Eleştirel Bir Yaklaşım, Tafsir Dergisi 1/1 (Kasım 2021), 38-50
Ateş, Abdurrahman. A Critical Approach Towards the Reading of Quran Where the Recitation
is Prioritized over Understanding of it, Tafsir Journal 1/1 (November 2021), 38-50

İntihal/Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit
edildi/This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism
software. Published by Tafsir Journal, Turkey.

<http://www.tafsirdergisi.com/index.php/tafsir/index>

Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile
lisanslanmıştır.

A Critical Approach Towards the Reading of Quran Where the Recitation is Prioritized over Understanding of it

Abstract

Quran was revealed in order to warn, guide and give glad tidings to the humanity. To deserve such privileges, one must read, understand and contemplate Quran. This is only possible when the reader follows the footsteps of the people who were the first addressee of Quran when it was first revealed. Without understanding and contemplating Quran, one cannot receive guidance and glad tidings mentioned above. The tendency of giving more value towards recitation of Quran than understanding of it indicates that Quran is moving away from its main mission. In this study, we have focused on and criticized two aspects of the infamous idea which advocates recitation of Quran is more important than understanding of it. The technique utilizes memorization of Quran starting from the end to the first part/Juzz and reading based on separation of part/Juzz. Both Quran and Hadith sources clearly indicate that reading the Quran must be accompanied with the understanding of the reading and implementing of what you understand. For this reason, introduction part was dedicated to the fact that Quran must be read with the intention of understanding. A reader of the Quran must have following three qualities. These are tafakkur, tazakkur and tadabbur. Though all of these notions can be translated as "to understand", their meanings are quite different. In a nut shell, tafakkur means to understand, tazakkur means to remember and tadabbur means to follow. In order to relate their meanings with the time; Tafakkur relates pondering on present time, tazakkur relates pondering on the past, and tadabbur relates pondering on future. Since Quran did not use Taaqqul, we did not dwell on this notion. Similarly, in Quran there was no noun form of 'aql' with the exception of the verb form of "reasoning". In conventional Arabic dictionaries, verb form of "aql" means to hold something firmly. In addition, "qiraat" and "tilavat" notions are also discussed in detail. "Qiraat" refers to the reading something with or without understanding while "tilavaat" refers to reading something with only understanding and implementing of what you understand. Qiraat can be used for any manuscript while tilavat can only be used for holy manuscripts. For this reason, tilavat is a bit more specific and valuable compared to Qiraat as every tilavat can be a qiraat but not vice versa. Similar difference can be observed for reading and learning. Reading does not require learning as reading only requires you to read letters and phrases. On the other hand, learning means reading a text with the intention of understanding. The aim and target of the famous hadith "the best among you are those who learn and teach Quran" is not teach someone how to read quran rather to learn and teach how to understand Quran. Considering these facts, in Turkey unfortunately the huffaz are memorizing quran not targeting to understand the meaning of Quran. This is because the order of the memorization of Quran starts from the last Juzz and the last pages of memorization is dedicated to the first pages of Juzz. With this method, Quran is memorized in inverse order. There would no aim to understand a book if you read from the last page towards the first page. Such method was not applied in the history of Muslims, merely was used in Turkey. This method, that is reading Quran every other 20 pages, only aims to memorize Quran without understanding of it. This separation causes the concept of surahs and the complete meaning of a story to be disturbed such that it destroys the integrity of the surah and the story. There are plenty of examples of how such reading causes distraction of surah meaning.

Key Words: The Qur'an, Reading, Method, Part, Memorizing.

Lafzın Anlamdan Öncelikli Görüldüğü Kur'an Okuma Biçimlerine Eleştirel Bir Yaklaşım

Öz

Kur'an, insanlara yol göstermek, uyarmak ve müjdelemek üzere indirilmiştir. Bu özelliklerinin gerçekleşmesi, okumak, anlamak ve üzerinde düşünmekle mümkündür. Bu da Kur'an'ın, ancak ilk muhataplarının okuduğu şekilde okunmasına bağlıdır. Anlaşılmayan ve

üzerinde düşünülme-yen bir kitap yol göstermediği gibi, uyarı ve müjdelerinden de yararlanılamaz. Hem dünyada hem Türkiye'de lafzının doğru ve güzel okunmasına büyük önem verilirken anlaşılması için gerekli çabaların gösterilmemesi, Kur'an'ın asıl indiriliş amacından uzaklaştırılmış bir kitap haline getirildiğinin belirtilerindedir. Bu çalışmada, Kur'an'ın lafızlarının anlamlarından daha önemli ve öncelikli olduğunu gösteren iki husus üzerinde durulmuş ve eleştirilmiştir. Bunlar, hafızlıkta uygulanan sondan başa doğru ezberleme ve cüzlere ayırarak okuma yöntemi. Hem Kur'an'da, hem de hadislerde Kur'an'ın okunması ile kastedilen okuma şekli kesinlikle anlamak ve gereğini yapmak amacıyla okumaktır. Bu nedenle konuya giriş amacıyla öncelikle Kur'an'ı anlayarak okumanın zorunluluğuna dikkat çekilmiş, bu konuda okuyucunun sahip olması gereken üç eylem üzerinde durulmuştur. Bunlar Tefekkür, Tezekkür, Tedebbür. Bu üç kavram "düşünmek" şeklinde çevrilse de aslında birbirinden farklı anlamları vardır: Tefekkür düşünmek, tezekkür hatırlamak, tedebbür ise takip etmek anlamındadır. Bu kavramların zaman ile ilişkisi açısından da şu tanımlama yapılabilir: Tefekkür, içinde bulunduğumuz zaman üzerinde düşünmektir. Tezekkür geçmiş üzerinde düşünmektir. Tedebbür ise gelecek üzerinde düşünmektir. Kur'an'da Taakkul şeklinde bir kelime kullanılmadığı için bunun üzerinde durulmamıştır. Aynı şekilde Kur'an'da isim formunda olan akıl kelimesi de geçmemekte, sadece fiil formunda "akletmek" kelimesi kullanılmaktadır. "Akletmek" kelimesinin sözlük anlamı ise, tutmak ve sınıksız sarılmaktır. Bunların yanı sıra her ikisi de "okumak" anlamına gelen kıraat ve tilavet kavramlarının anlamları tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre hem anlayarak hem de anlamadan bir metni okumaya "kıraat" dendiği halde tilavet, anlayarak, tabi olarak ve uygulayarak okumak demektir. Aynı zamanda bütün metinler için kıraat kelimesi kullanılsa da tilavet, herhangi bir metin için kullanılmaz, sadece kutsal metinler için kullanılır. Bu nedenle tilâvet kıraattan daha özel bir kavramdır ve her tilâvet aynı zamanda kıraattir ama her kıraat tilâvet değildir. Benzer bir anlam farkı da okumak ile öğrenmek arasında vardır. Okumak, anlaşılma da anlaşılmasa da bir metnin harflerini ve kelimelerini telaffuz etmek demektir. Öğrenmek ise ne demek istediğini anlayarak bir metni okumaktır. Hz. Peygamberin "sizin en hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve öğretenidir" sözünde de gösterilen hedef, okumak ve okutmak değil, öğrenmek ve öğretmektir. Bu hususlar dikkate alındığında şu söylenebilir: Türkiye'de uygulanan Kur'an'ı ezberleme/hafızlık yöntemi, Kur'an'ı anlama, ayetleri üzerinde düşünme amacı olmayan bir okuma yöntemidir. Çünkü mevcut uygulamada önce her cüzün son sayfası ezberlenmekte, ilk ezberlenen sayfalar her cüzün son sayfaları, en son ezberlenen sayfalar ise her cüzün ilk sayfaları olmaktadır. Bu şekliyle Kur'an, mevcut sıralama itibarıyla sonundan başına doğru okunan/ezberlenen bir kitap olmaktadır. Bir kitabın sondan başa doğru okunmasında ise anlama amacı olmaz. Diğer taraftan bu yöntem, tarihte ve günümüzde hiçbir Müslüman toplumunda uygulanmayan, sadece Türkiye'de uygulanan bir yöntemdir. 20'şer sayfalık cüzlere ayırarak Kur'an'ı okumak da, hem öğrenme ve anlayarak okunma amacına aykırıdır hem de sadece lafza öncelik verildiğinin, anlamının dikkate alınmadığının bir göstergesidir. Çünkü Kur'an'ı 20'şer sayfa halinde okumak, hem sûrelerin birkaç parçaya bölünmesine neden olmakta hem de hükümler, konular ve kıssaların bir bölümünün bir cüzde, diğer bölümünün ise sonraki cüzde yer alarak bölünmesine neden olmaktadır. Bu da hem süre hem de konu bütünlüğünü bozmaktadır. Günümüzde geçerli olan şekliyle cüzlere ayırarak Kur'an okumanın süre ve konu bütünlüğünü bozduğuna dair birçok örnek vardır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Okuma, Yöntem, Cüz, Ezberleme

Kur'an'ı Anlayarak Okumada Üç Eylem: Tefekkür, Tezekkür, Tedebbür

Kur'an, Mekke'deki ilk muhataplarının yanı sıra bütün coğrafyalarda yaşayan ve ulaşılabilen herkesin kendisiyle uyarılması amacıyla vahyedilen bir kitaptır.¹ İndiriliş amaçlarından olan uyarının gerçekleşebilmesi, elbette anlaşılmasını gerektirir. Çünkü ne

¹ el-En'âm 6/19, 92.

istediği anlaşılmayan bir metnin sadece telaffuz edilmesiyle muhataplarının uyarılması söz konusu olamaz. İşte bu amacın gerçekleşebilmesi için Kur'an okunurken muhatabın göz önünde bulundurulması gereken üç temel eylem söz konusudur: *Tefekkür*, *Tezekkür* ve *Tedebbür*. Kur'an'ın bu önemli kavramlarından *tefekür* ve *tezekkür*, hem Kur'an ayetleri, hem de kevnî ayetler ile ilgili olarak daha geniş bir yelpazede birçok kez kullanılırken,² *tedebbür* ise sadece Kur'an ve Kur'an ayetleri ile ilgili olarak dört kez geçmektedir.³

Birbirine yakın anlamlarla "düşünmek" şeklinde Türkçeye çevrilen bu üç terimin aslında birbirinden farklı anlamları vardır ve her birisinin kapsamı farklıdır. Şöyle ki:

Tefekkür, bilinen bir şeyi bilmeye/öğrenmeye yönlendiren melekentin/gücün aklın gösterdiği şekilde hareket etmesidir. Hayvanlar için söz konusu olmayan ve sadece insanlar için geçerli olan bu eylem kalpte şekli tasavvur edilebilen şeylerin dışında kullanılmaz. Bundan dolayıdır ki "Allah'ın nimetleri konusunda tefekkür edin, Allah hakkında tefekkür etmeyin" buyrulmaktadır.⁴ Çünkü Allah, herhangi bir şekilde tasavvur edilmekten münezzehtir.⁵

Cürcânî (v. 816) de buna yakın bir tanım yapmaktadır: Elde edilmek istenilene ulaşmak üzere eşyanın anlamları hakkında kalbin tasarrufta bulunmasıdır.⁶ Buna göre tefekkür, somut şeyler için geçerli bir eylem olup yansıması/etkisi kalpte veya zihinde gerçekleşir.

Tefekkür kelimesinin kökü olan فـكـر (f-k-r)'nin فـكـ (f-r-k)'den dönüşmüş olduğu görüşü⁷ dikkate alındığında tefekkürün farklı bir boyutu ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki:

فـكـ (f-r-k), ceviz ve badem gibi yemişlerin içleri ile kabuklarının birbirinden ayrılması için ovalanması⁸ veya elbisenin veya hububat başağının elle ovalanması⁹ anlamına gelmektedir. Buna göre tefekkürün, gerekli olanı gerekli olmayandan, özü ayrıntıdan ayırmak/ayıklamak anlamını taşıdığı da söylenebilir.¹⁰

Tezekkür kelimesinin kökü olan تـكـر (z-k-r) ile bazen bir insana, elde ettiği bilgileri koruma imkânı sağlayan durum kastedilir. Bu yönüyle bilginin elde edilmesi anlamındaki hıfzdan (ezberleme) farkı, daha önce elde edilen bilgilerin daha sonra akla getirilmesini ifade etmesidir. Bazen de bir şeyin kalbe gelmesi veya dile getirilmesi anlamında kullanılır. Bu nedenledir ki kalp ve dil ile olmak üzere iki türlü zikir söz konusudur. Bunun da iki şekli vardır: Unutulan bir şeyi zikretmek/hatırlamak ve hafızada olan şeyin varlığını devam ettirmek üzere zikretmek, yani gündemde tutmaktır.¹¹ Buna göre *tezekkür*, düşünmenin geleceğe değil de geçmişe yönelik adı olup "hatırlamak, anmak" anlamına gelir.¹² Diğer bir ifadeyle *tezekkür*, geçmişte olan bir şeyi yeniden elde etmeyi istemektir.¹³ Nitekim şu âyet, *tezekkür* kelimesinin, geçmişte elde edilen bir bilginin gerektiğinde yeniden hatırlanması anlamında olduğuna işaret etmektedir:

² Farklı konularda *tefekür* için bkz. el-Bakara 2/219, Âl-i İmrân 3/191, el-A'râf 7/184, er-Ra'd 13/3, en-Nahl 16/11, er-Rûm 30/8, el-Haşr 59/21. Farklı konularda *tezekkür* için bkz. el-Bakara 2/221, el-A'râf 7/57, Hûd 11/24, İbrahim 14/25, es-Secde 32/4, el-Ğâfir 40/13, ed-Duhân 44/58.

³ en-Nisâ 4/82, el-Mu'minûn 23/68, es-Sâd 38/29, Muhammed 47/24.

⁴ Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed, Taberânî, *Mu'cemu'l-Evsat*, (Kahire: Dâru'l-Haremeyn, 1415), 6/250. (No: 6319).

⁵ Râğîb el-İsfehânî, *el-Mufredât fî Ğarîbi'l-Kur'an*, (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, ts.), "fkr"384.

⁶ Ali b. Muhammed eş-Şerîf Cürcânî, *Ta'rifât*, (Beyrût: Mektebetü Lübnan, 1985) "Tefekkür", 66.

⁷ İsfehânî, "fkr", 384.

⁸ Halil b. Ahmed el-Ferâhidî, *Kitâbu'l-Ayn*, thk. Mehdî el-Mahzûmî-İbrahim es-Samerrâî, (y.y., ts.), "fkr", 5/358; Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, *Tehzîbu'l-Luġa*, thk. Abdullah Dervîş, (Kahire: Dâru'l-Mısriyye, 1964), "fkr", 10/203.

⁹ İsmail b. Hammad el-Cevherî, *es-Sihah Tacu'l-Luġa ve Sihahu'l-Arabiyye*, thk., Ahmed Abdulġafûr Attâr, (Beyrût: Dâru'l-İlm lil Melâyîn, 1984), "fkr", 4/1602.

¹⁰ Nejdet Karakaya, "Kur'an'da Sembolik Eylemler -Düşünmeye Dair Kavramlar Bağlamında-", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5/1, (Haziran-2016), 178.

¹¹ İsfehânî, "zkr", 179.

¹² İlhan Kutluer, "Düşünme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV yayınları, 1994), 10/53.

¹³ Ferâhidî, "zkr", 5/347.

"Allah'tan sakınanlar, şeytanın bir vesvesesine/dürtüsüne maruz kaldıklarında, Allah'ın uyarılarını hatırlar (تَذَكَّرُوا) ve hemen gerçeği kavrarlar."¹⁴

Tedebbür ise, işlerin varacağı son hakkında düşünmekten ibarettir. Bu anlamıyla *tedebbür*, tefekküre yakın bir anlamdadır. Şu farkla ki, tefekkür, delil hakkında düşünmekle kalbin tasarrufla bulunması iken *tedebbür* ise işlerin sonları/akıbetleri hakkında düşünmekle kalbin tasarrufla bulunmasıdır.¹⁵ Diğer bir ifadeyle *tedebbür*, işlerin arkasını düşünmektir.¹⁶ Bir bakıma *tedebbür*, işleri arkadan takip etmek veya okunan metnin ardından takipçi olmak anlamını çağrıştırmaktadır. Ancak İsfehânî'nin *tedebbür* kelimesinin kökü olan *دبر* (d-b-r) kelimesi ile ilgili genel bilgiler verdiği halde¹⁷ sadece Kur'an ve âyetler için kullanılan *tedebbür* kelimesi üzerinde durmaması dikkat çekicidir.

İlk bakışta birbirine yakın anlamda olduğu zannedilen bu kavramların kapsamını şöyle özetlemek mümkündür: *Tefekkür*, zahir/görünen bir hususta, bir sonuç elde etmek amacıyla akli kullanmak; *tezekkür*, tefekkür ile ulaşılan ancak sonra da unutulmuş hükme/karara varmak; *Tedebbür* ise işlerin görünen kısmına bakmakla yetinmemek, aynı zamanda arka planına da bakmak demektir.¹⁸ Ebû Hilâl el-Askerî (v. Hicri 400'den sonra) ise kalbin, sonuçları düşünerek tasarrufla bulunmasını *tedebbür*, kalbin delilleri düşünerek tasarrufla bulunmasını ise *tefekür* olarak tanımlamıştır.¹⁹

Bu kavramların zaman boyutu esas alındığında ise şöyle bir tasnif yapılabilir: *Tefekkür*, halimiz, yani içinde bulunduğumuz an üzerinde düşünmektir. *Tezekkür* tarih, mâzî üzerine düşünmektir. *Tedebbür* ise istikbâl üzerine düşünmektir.²⁰

Konu ile ilgili yapılan çalışmalarda *teakkul* kavramına da atıfta bulunulsa da²¹ Kur'an'da *teakkul* şeklinde bir kalıp veya *العقل*: el-akl şeklinde isim/mastar formu hiç geçmemektedir. "Akletmek" veya "aklı kullanmak" şeklinde Türkçeye çevrilebilecek *عقل* kelimesi ise, geçmiş zaman kipi olarak kullanıldığı bir âyet hariç,²² sadece şimdiki ve geniş zaman kipi olarak geçmektedir. İsim olarak akıl, "bilgiyi elde etmeyi sağlayan yetenek"²³ şeklinde tanımlansa da fiil formu olan *عقل* ("akale) kelimesinin asıl anlamı, tutmak ve sınırlı sarılmaktır. Devenin ip ile bağlanarak tutulması, ilacın mideyi tutması (ishali durdurması anlamında), kadının saçını bağlaması, insanın dilini tutması hep bu kelime ile ifade edilir.²⁴ Buna göre Kur'an veya âyetleri *akletmek*, geçmiş ve gelecek arasında bağ kurmak şeklinde değerlendirilebilir.²⁵

Tefekkür, *tezekkür* ve *tedebbür* kelimeleri, kip itibarıyla (تَفَعَّلَ) kalıbında gelmekte ve insanın kendisini zorlaması anlamını taşımaktadır (tekellüf). Bu itibarla Türkçeye "düşünme" olarak çevrilen Kur'an'ın bu kavramları, Kur'an'ın anlaşılması konusunda basit bir düşünme faaliyetini değil, ciddi bir çabanın gösterilmesi suretiyle aklın kullanılmasını gerektirir.

¹⁴ el-A'râf 7/201.

¹⁵ Cürcânî, "Tedebbür", 56.

¹⁶ Ferâhidî, "dbr", 8/33; Fîrûzâbâdî, Mecduddîn Yakub b. Muhamed, *Besâiru Zevî't-Temyîz fî Letâifil-Kitâbil-Azîz*, thk. Muhammed Ali en-Neccâr, (Kahire: Metabiu'l-Ehrâm et-Ticâriyye, 1996), 2/588.

¹⁷ İsfehânî, "dbr", 164-165.

¹⁸ Şa'râvî, Muhammed Mutevellî, *Tefsîru's-Şa'râvî*, (Mısır: Ahbârü'l-Yevm, 1991), 6/3644.

¹⁹ Ebû Hilâl el-Askerî, *el-Furûku'l-Luğaviyye*, Thk. Muhammed İbrahim Selim, (Kahire: Dârü'l-İlm ve's-Sekâfe, ts.), 75.

²⁰ Mehmet Görmez, "Dindarlığımız Gösterişin Kurbanı Oldu", (Ropörtaj: Emeti Saruhan), *Gerçek Hayat Dergisi*, (19 Kasım-25 Kasım 2018/47).

²¹ Bkz. Mustafa İslamoğlu, *Kur'an'ı Anlama Yöntemi (Tefsir Usulü)*, (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014), 291; Osman Gülbe, *Kur'an-ı Kerim'de Düşünmeye Yönelik Kavramlar*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 152; Müsa Bilgiz, "Kuran'da Bilgi ve Düşünce Üretimi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1/ 3, (2012), 57; Karakaya, "Kur'an'da Sembolik Eylemler", 175.

²² Bkz. Bakara 2/75.

²³ İsfehânî, "'akl", 341.

²⁴ İsfehânî, "'akl", 342.

²⁵ Ünal, Mehmet, "Kur'an'ı İçselleştirme Biçimi Olarak Sahabenin Kur'an Tilâvet Biçimleri", *Kur'an ve Sahabe Sempozyumu*, ed. Hasan Keskin ve Abdullah Demir, (Sivas, 2016), 106.

Gerek Kur'an'da, gerekse hadislerde Kur'an'ın okunması ile ilgili emir ve hükümlerde kastedilen okuma şeklinin anlamak ve gereğini yaşamak amacıyla okumak olduğu muhakkaktır. Buna karşılık nüzûl döneminden uzaklaştıkça bu okuma anlayışında olumsuz doğru değişmelerin olduğu da bir gerçektir. Bu değişimin sonucunda Kur'an, muhtevası öğrenilen bir kitaptan ziyade lafızlarının güzel okunması (tecvid) suretiyle daha çok kulağa hitap eden bir kitap olarak telakki edilmeye ve buna bağlı olarak lafzı anlamından daha öncelikli ve önemli görülmeye başlanmıştır.

I. Tilâvetten Kıraata, Öğrenmekten Okumaya Dönüştürülen Kur'an

Tefekkür, tezekkür ve tedebbür olmadan okumak, Kur'an'ın yol gösterici özelliğinden yararlanamamanın en önemli sebeplerinin başında gelmektedir. Hz. Ali'nin (ra) ifadesiyle "İlimsiz/bilinçsiz yapılan ibadette, anlamaksızın sahip olunan ilimde, üzerinde düşünmenin (*tedebbür*) olmadığı okumada hiçbir hayır yoktur."²⁶ Dolayısıyla anlamadan okunan bir kitabın hayata yansıtılması da beklenmemelidir. Kur'an ile ilgili bu yanlış tasavvur, nüzûl döneminde söz konusu değilken, nüzûl döneminden uzaklaştıkça derinleşen bir problem haline gelmiştir. Nüzûl döneminde Kur'an, anlaşılacak için okunan ve gereği ile amel edilen bir kitap iken (*Tilâvet*), sonraki dönemlerde ise çoğu zaman içeriğinden habersiz bir şekilde sevap/fazilet elde etmek amacıyla metnin okunmasıyla yetinilen bir kitaba dönüştürülmüştür (*Kıraat*). Mushaf metni daha kutsal sayılmış, adeta anlamı lafzına feda edilmiştir. Âyetleri anlama ile ilgili çabalar ise belli kesimlere (İlahiyatçılara, hocalara) bırakılmıştır.

O halde her ikisi de "okumak" olarak Türkçeye çevrilen kıraat ile tilâvet arasındaki fark nedir?

Kıraat, harflerin ve kelimelerin birbirine ilave edilmesi ve bir araya getirilmesi anlamındadır. Her türlü bir araya getirme ve biriktirme anlamında kullanılmadığı gibi bir tek harfin telaffuz edilmesine de kıraat denmez.²⁷ Her ne kadar bir metnin okunmasının maksadı metnin anlaşılması olsa da, lügatlerde kıraat kelimesi ile anlayarak okumanın kastedildiğine dair herhangi bir bilgi verilmemektedir. Buna göre kıraat ile okunan metni anlamak zımnen söz konusu olmakla beraber, okuma esnasında anlamın zihinden geçirilmesi şart değildir. Dolayısıyla kıraate konu olan (okunan) metnin, harf ve kelimelerin bir araya getirilmesiyle seslendirilen bir metin olduğu daha ağır basmakta ve anlama ile ilgili vurgusu ikinci derecede kalmaktadır.²⁸ Netice itibarıyla *kıraat* kelimesinin, anlama zorunluluğu olmaksızın bir metnin salt okunmasını ifade ettiği söylenebilir.

Tilâvet kelimesinin asıl anlamı tabi olmak demektir.²⁹ İslam'dan önceki cahiliye dönemi metinlerinde *tilâvet*, okumak anlamında kullanılmamış, İslam'ın yeni anlamlar yüklediği diğer kavramlar gibi bu kavram da Kur'an'ın nüzulünden sonra okuma anlamında kullanılır olmuştur. Bu nedenle dinî kullanımı açısından *tilâvet*, her türlü okuma için genelleştirilemeyecek bir kavramdır.³⁰ Bu itibarla *tilâvet* kelimesinin asıl anlamı olan tabi olmak, bazen okunan metnin içerdiği hükümlere tabi olmak, bazen de okunan metnin anlamı üzerinde düşünmek şeklinde gerçekleşir. *Tilâvet*, sadece Allah'ın indirdiği kitaplara tabi olma ile ilgili kullanılan bir kavramdır. Buradaki tabi olma, gerek okuyarak, gerekse ihtiva ettiği emirlere, yasaklara, teşvik ve uyarılara boyun eğerek gerçekleşir. Bu yönüyle tilâvet kıraattan daha özel bir kavramdır ve her tilâvet aynı zamanda kıraattir ama her kıraat tilâvet değildir.³¹

²⁶ Ebû Muhammed Abdullah b. Abdîrahman b. Fadl b. Behrâm ed-Dârimî, *Sunenu'd-Dârimî*, thk. Hüseyin Selim Esed, (Riyad: Dâru'l-Muğni, 2000), Mukaddime 29. (Hadis no: 303 ve 304)

²⁷ Isfehâni, "qr'e", 402.

²⁸ Yavuz Fırat, "Kıraat Tertil ve Tilâvet Kavramlarının Anlamsal Araştırma ve Karşılaştırması", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, (2002), 261-262.

²⁹ Ebu'l-Huseyn Ahmed İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, (Beyrût: Dâru'l-Fıkr, 1979), 1/351.

³⁰ Seyyid Ahmed Abdülvahid, "Kur'an-ı Kerim'de Okuma (Kıraat) Lafızları", çev. Ali Akpınar, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, (1998), 200.

³¹ Isfehâni, "tly", 75.

İlahiyat fakültelerinde bir anabilim dalı olarak bulunan “Kıraat Anabilim Dalı” ifadesi ile “tilâvet secdesi” ifadesi de, kıraat ile tilâvet kelimelerinin anlamlarındaki bu farka dair iki örnek olarak verilebilir. Şöyle ki: Günümüzde “kıraat anabilim dalı”, sadece Mushaf metninin usulüne uygun okunması amacını taşıyan, anlamı ve tefsiri üzerinde durmanın ön planda tutulmadığı bir alandır. Aynı şekilde secde etmeyi gerektiren âyetler okunduğunda yerine getirilmesi gereken amel için “kıraat secdesi” değil de “tilâvet secdesi” ifadesinin kullanılmasının nedeni de, okuyucudan veya muhataptan ne istediğinin anlaşıldığı durumlarda yerine getirilmesi gereken amel olmasından dolayıdır. Buna göre “tilâvet secdesi”, secde kelimesinin geçtiği her âyette yapılması gereken bir amel değil, okunduğunda secde etmenin gerekli olduğu anlaşılan âyetler için söz konusudur.

Kıraat kavramı, Kur'an'da, Kur'an'ın kendisi, Allah'ın indirdiği Kitaplar, amellerin kayıtlı olduğu kitap ve herhangi bir şekilde okuma anlamında 17 kez kullanılırken³² tilâvet kavramı ise daha çok âyetler ve hükümler olmak üzere Kur'an ve Allah'ın indirdiği Kitapları okuma anlamında 60 kez kullanılmaktadır.³³ Buna göre kıraat kavramına oranla tilâvet kavramına Kur'an'da daha çok yer verilmektedir.

Okumak anlamındaki kıraat ve tilâvet kelimeleri ile yakın ilişkisi olan diğer bir kelime de tertîl'dir. Tertîl, lügatte düzenli ve muntazam olmak demektir. Aynı kökten gelen “ratel” kelimesi, dişleri düzenli olan kimseler için kullanılırken söz/kelam ile ilişkilendirilen “tertîl” ise kelimelerin güzel bir şekilde bir araya getirilmesi, ağızdan yavaş yavaş, kolay/akıcı ve düzgün bir şekilde çıkması demektir.³⁴ Kur'an için mecazî olarak yavaş yavaş ve harflerin hakkını vererek güzel bir şekilde okumak anlamında kullanılan tertîl³⁵ Kur'an'da iki ayette geçmekte,³⁶ Furkân sûresinin 32. âyetindeki tertîl, Kur'an'ın indirilme süreci ile ilgili olup acele edilmeden parça parça indirilmesi anlamında; Müzzemmil sûresinin 4. âyetindeki tertîl ise Kur'an'ın nasıl okunması gerektiği ile ilgili olup acele etmeden yavaş yavaş, açıklayarak okumak anlamında kullanılmıştır.³⁷

Buna göre Kur'an'ın tertîl ile indirilmesi (Allah'ın tertîl'i), Kur'an'ın, farklı zamanlarda indirilmesine rağmen herhangi bir dağınıklık olmaksızın sanki bir defada indirilmiş gibi lafız ve anlamlarının düzenli, âyetlerinin birbiriyle uyumlu olmasını ifade etmektedir.³⁸ Kur'an'ın okunması ile ilgili olarak emredilen tertîl ise (insanların tertîl'i), aslında kıraatın icra edilme tarzından ibaret olup daha çok kıraatın ses ve söz kısmına yönelik okumanın niteliğini yansıtmaktadır. Dolayısıyla harflerin mahreçlerinin yanı sıra tecvid ilminin ortaya koyduğu kuralların tam olarak yerine getirilmesi suretiyle kıraatın güzelleştirilmesini ifade etmektedir.³⁹

Okumak ile öğrenmek arasındaki farka gelince; okumak, ne ifade ettiği anlaşılın ya da anlaşılmanın bir metnin harflerini ve kelimelerini telaffuz etmektir. Öğrenmek ise ne ifade ettiğini anlayarak ve kavrayarak okumaktır. Şu halde Mushaf okumak ile Kur'an öğrenmek birbirinden farklıdır. En çok bilinen hadislerden birisi olan “sizin en hayırlınız, Kur'an'ı

³² Bkz. Muhammed Fuâd Abdülbâki, *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfâzi'l-Kur'anü'l-Kerîm*, (Kahire: Matbaatu Dâri'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1364), “qr'e”, 539. **Kur'an'ı kıraat**: el-A'râf 7/207; en-Nahl 16/98; el-İsrâ 17/45, 106; el-Muzzemmil 73/20; el-Kiyâme 75/18; el-İnşikâk 84/21. **Allah'ın indirdiği Kitabı kıraat**: Yûnus 10/94; el-İsrâ 17/93. **Amellerin kayıtlı olduğu kitabı kıraat**: el-İsrâ 17/14, 71; el-Hâkka 69/19. **Herhangi bir okuma anlamında kıraat**: el-Alak 96/1, 3.

³³ Bkz. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, “tly”, 155-156. Örnek olarak bkz. **Âyetleri tilâvet**: el-Bakara 2/129, 151, 202; Âl-i İmrân 3/58, 108; el-Câsiye 45/6; **Hükümleri tilâvet**: el-Mâide 5/1; el-En'âm 6/151; el-Hac 22/30; **Kur'an'ı tilâvet**: Yûnus 10/61; en-Neml 27/92; **Allah'ın indirdiği kitapları tilâvet**: el-Bakara 2/113, 121; Âl-i İmrân 3/93 el-Ankebût 29/48; Fâtır 35/29.

³⁴ Ferâhidî, “rtl”, 8/113; Ezherî, “rtl”, 14/268; Isfehânî, “rtl”, 187.

³⁵ Mahmûd b. Ömer ez-Zemahşerî, *Esâsu'l-Belağa*, Thk. Muhammed Bâsil Uyûnu's-Sûd, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998), “rtl”, 1/336.

³⁶ el-Furkan 25/32, el-Müzzemmil 73/4.

³⁷ Ezherî, “rtl”, 14/268.

³⁸ Muhammed Tâhir ibn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, (Tunus: Dâru't-Tûnusiyye, 1984), 19/20.

³⁹ Fîrat, “Kıraat Tertîl ve Tilâvet Kavramları”, 264.

öğrenen (تَعَلَّمَ) ve öğretendir (عَلَّمَ)⁴⁰ sözünde de en hayırlı olma sebebi, Kur'an okumak ve okutmak değil, Kur'an öğrenmek ve öğretmektir. Elbette salt okumak, öğrenmek için olmazsa olmaz bir aşamadır. Ancak bir türlü öğrenme aşamasına geçmeden metni sadece okumakla hadiste bildirilen fazilet gerçekleşmiş olmaz. Belki de Kur'an'ın okunma biçimi olarak ilk muhataplar olan sahabe ile günümüz Müslümanları arasındaki en önemli farklardan birisi de, onların öğrenmek için okumaları, bugünkülerin ise okumak için öğrenmeleridir.

II. Anlamdan Çok Lafzın Öncelikli Olduğu Okuma Biçimleri

Günümüzde Kur'an'ın sadece metnin doğru okunmasına özen gösterildiğini, anlamının önemsenmediğini gösteren ve toplumda yaygın olarak doğru bir yaklaşım kabul edilen iki uygulama üzerinde durulacaktır.

a. Sondan Başa Doğru Okunarak Uygulanan Hafızlık Yöntemi

Nüzul döneminden itibaren Müslümanların Kur'an ile ilgili faaliyetlerinin en önemlilerinden birisi de Kur'an'ı ezberlemeleridir (hıfz, hafızlık). Kur'an'ın nüzulüne tanıklık yapan sahabenin ezberleme/hafızlık anlayışı sadece metnin ezberlenmesinden ibaret değildi. Asıl maksatları, Allah Rasulünün (as) "her kim Kur'an'ı okur ve ezberler, helal kıldıklarını helal, haram kıldıklarını haram kabul edip uzak durursa Allah O Kur'ân sebebiyle onu Cennete koyar ve ailesinden Cehennemlik olan on kişiye de şefaathçi kılar"⁴¹ hadisini dikkate alarak okudukları ve ezberledikleri ayetleri anlamak ve gereğiyle amel etmek idi. Ebû Abdırrahman es-Sülemî'nin şu sözü de sahabenin Kur'an okuma anlayışını yansıtmaktadır: "Bizden birisi Kur'an'dan öğrendiği on âyetteki helal, haram, emir ve yasaklarını öğrenmeden diğer on âyete geçmezdi."⁴²

Nüzul döneminde Kur'an'ı ezberleme anlayışı böyle iken, çok geçmeden Ömer'in (ra) halifeliği döneminden itibaren sadece lafza odaklanmaya dair uygulamalar söz konusu olmaya başlamış, ancak Ömer'in (ra) bu konudaki tedbirleri bu anlayışın o dönemde fazla yaygınlaşmasına engel olmuştur. Rivayet edildiğine göre Ebû Mûsa el-Eş'arî valilik yaptığı dönemde Basra'da birçok insanın Kur'an'ı ezberlediğini Hz. Ömer'e (ra) bildirmiş, Hz. Ömer (ra) de, Kur'an'ı ezberleyenlere maaş bağlanması talimatını vermişti. Ebû Mûsa -bütçenin arttırılması amacıyla- ertesini yıl daha çok kişinin Kur'an'ı ezberlediğini Hz. Ömer'e (ra) bildirince Hz. Ömer (ra) ona şöyle yazdı: "Onları kendi hallerine bırak, insanların Kur'an'ı ezberlemekle meşgul olurken onu anlamayı terk etmelerinden korkarım."⁴³

Abdullah b. Mes'ud'un şu sözü de aynı gerçeğe işaret etmektedir: "Bize Kur'an'ın lafzını ezberlemek zor, onunla amel etmek ise kolay gelirdi. Bizden sonrakilere ise ezberlemek kolay da onunla amel etmek zor gelmektedir."⁴⁴

Günümüzde diğer İslam ülkelerinde ya Mushaf tertibi esas alınarak hafızlık yapılmakta ya da belirlenen bazı sûreler veya cüzler sıra ile ezberlenmekte iken⁴⁵ Türkiye'de uygulanan hafızlık metodu tamamen farklıdır. Osmanlıdan tevarüs eden klasik sistem gereği Kur'an'ın otuz cüz olarak taksimi esas alınmakta, başlangıçta her cüzün son/20. sayfası,

⁴⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Muhibbuddin el-Hatîb, (Kahire: el-Matbaatu's-Selefiyye, 1400), "Fedâilu'l-Kur'an", 21; Ebû Davûd Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, (Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1997) "Vitr", 14; Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ et-Tirmizî, *el-Câmiu's-Sahîh (Sünenü't-Tirmizî)*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, (Mısır: Mustafa el-Babî'l-Helebî, 1977), "Fedâilu'l-Kur'an", 15.

⁴¹ Tirmizî, "Fedâilu'l-Kur'an", 13; Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, thk. M. Fuâd Abdülbâki, (Beyrût: Dâru'l-Fikr, ts.), "Mukaddime", 27.

⁴² Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr el-Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, (Beyrût: Müessesetu'-Risâle, 2006), 1/68.

⁴³ Muhammed Abdulhay el-Kettânî, *Nizâmu'l-Hukümeti'n-Nebeviyye (et-Terâtibu'l-İdâriyye)*, thk. Abdullah el-Hâlidî, (Beyrût: Dâru'l-Erkâm, ts.), 2/191.

⁴⁴ Kurtubi, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*, 1/69.

⁴⁵ Suudi Arabistan, Ürdün, Suriye, Sudan, Mısır, Somali, Endonezya ve Malezya'da uygulanan çeşitli hafızlık yöntemleri için bkz. Hatice Şahin, *İslam Kültür Tarihinde "Kur'an Hıfzı" Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*, (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011), 62-109. Ayrıca bkz. Ömer Özbek, "Dünyada Hafızlık Yöntem Örnekleri", *Bilimname*, 29, (2015), 190-193; Hatice Şahin Aynur, "İslam Ülkeleri ve Trabzon'da Uygulanan Hafızlık Sistemlerinin Karşılaştırılması", *I. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumu*, ed. Şenol Saylan, Betül Saylan, (İstanbul: 2016), 602, 605-606.

sonra 19. sayfası, sonra 18. sayfası olmak üzere cüzlerin sonundan başına doğru bir ezberleme programı uygulanmaktadır. Dolayısıyla ilk ezberlenen sayfalar her cüzün son sayfaları, en son ezberlenen sayfalar ise her cüzün ilk sayfaları olmaktadır.⁴⁶ Bu haliyle Kur'an, mevcut tertip itibariyle sonundan başına doğru okunan/ezberlenen bir kitaptır. Sondan okunmaya başlanan bir kitabın anlaşılma amacı olamaz. Oysa bütün kitaplar, yazıldığı ve basıldığı sayfa tertibine riayet edilerek okunur. Zaten yeryüzünde (Kur'an'dan başka!) hiçbir kitap, sondan başa doğru okunmaz.

Türkiye'de uygulanan bu yöntemin hafızlık konusunda daha çok kolaylık sağlayıp sağlamadığı ayrı bir tartışma konusudur. Ancak böyle bir okumanın, anlamını düşünerek okumayı gerektiren tefekkür, tezekkür ve tedebbürü dikkate almayan bir okuma biçimi olduğu tartışma götürmez bir gerçektir. Nitekim bu metodun Osmanlıda uygulanmasının muhtemel gerekçelerinden birisi de, Arapça bilgisi olmadan Kur'an'ı ezberlemek isteyenlerin, kendilerine yabancı olan bir metnin kalıcılığını sağlamakta zorlanacakları düşünüldükçe ezberlenen eski sayfaları da tekrar etmeyi ihmal ettirmemek idi.⁴⁷

Buna karşılık Mushaf tertibini esas alarak, hatta anlamıyla birlikte hafızlık yapma şeklinde bir yöntem Türkiye'de bazı özel kuruluşlar/vakıflar tarafından uygulanırsa da bunun uygulanmakta olan genel yöntemle oranla çok düşük sayıda olduğunu belirtelim.

b. Konu ve Anlam Bütünlüğünün Dikkate Alınmadığı Cüzlere Ayırarak Okuma

Okumada kolaylık sağlamak amacıyla Kur'an, yirmişer sayfadan oluşan otuz bölüme ayrılmış ve her bir bölüm cüz olarak isimlendirilmiştir. Kur'an'ın ne zaman cüzlere ayrıldığı konusu ile ilgili farklı yaklaşımlar bulunsa da, bu konudaki çalışmaların, Ebu'l-Esved ed-Düelî'nin (v. 69) ilk defa Kur'an'a nokta ve hareke koyması⁴⁸ ile aynı zamanda ya da kısa bir süre sonra olduğu görüşü daha isabetli görünmektedir. Öyle ki Mushafa işaret konması, sadece nokta ve hareke ile sınırlı kalmamış, belirlenecek bir sistem ile okunması amacıyla Kur'an cüz, hizb (her cüzün ayrıldığı iki kısımdan her biri) ve aşr (onar âyetten oluşan bölüm) gibi bölümlere ayrılmıştır.⁴⁹

Daha önceleri periyodik olarak okunacak miktarın belirlenmesi amacıyla Kur'an'ın iki, üç, dört ve yedi bölüm şeklinde birbirinden farklı bölümlendirmeler yapılmış, otuz cüz ve hizbler şeklinde bölünmesi ise Kur'an'ın tedris edildiği medreselerde yaygınlaşıp kabul görmüştür.⁵⁰

Burada şöyle bir soru sorulabilir: Rivayetlerde geçen Rasûlullah'ın "ben Kur'an'dan bir cüz okudum"⁵¹ sözü ile bir sefer sırasında bir yerde konaklayan Rasûlullah'ın huzuruna girmek isteyen, ancak geciken bir sahabinin gecikme nedenini ifade ederken söylediği "Kur'an'dan bir cüzümü okumadığım aklıma geldi, onu okumadan gelmek istemedim"⁵² sözü bu taksimin nüzul döneminde de yapıldığını göstermez mi?

Vahyin gelmeye devam ettiği ve surelerin bu günkü şekilde düzenli sıralandığı bir Mushafın henüz oluşmadığı dikkate alındığında Rasûlullah'ın bu günkü anlamda bölümlenmeler yaparak işaretler koyması düşünülemez. Diğer taraftan rivayetlerde Kur'an'ın nüzul döneminde bölümlere ayrıldığına dair atıflar olarak değerlendirilen cüz, hizb gibi teknik kelimeler, sonraki dönemlerde yüklenen terim anlamında kullanılmış olsaydı, en

⁴⁶ Bkz. Şahin, Hatice, "Hafızlık Eğitimi, Hafızlığın Günümüzdeki Uygulama Modelleri", *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu-1*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2013), 69; Özbek, "Dünyada Hafızlık Yöntem Örnekleri", 186.

⁴⁷ Şahin, "Hafızlık Eğitimi", 69.

⁴⁸ Bedruddin Muhammed b. Abdillâh ez-Zerkeşî, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, (Kahire: Dâru't-Turâs, 1984), 1/250; Celaluddin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyûtî, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an*, thk. Merkezû'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye, (Beyrût: Mecmau'l-Melik Fahd, 2008), 6/2245; Muhammed Abdülazîm ez-Zürkânî, *Menâhilu'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'an*, thk. Fevvez Ahmed Zumerlî, (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1995), 1/332.

⁴⁹ Kayhan, Veli, "Doğru Okuma Bağlamında Mushafa İşaret Konulması: İ'cam ve Sonrası", *Bilimname*, 12, (2007), 103.

⁵⁰ Zerkeşî, *el-Burhân*, 1/250. Ayrıca bkz. Zürkânî, *Menâhilu'l-İrfân*, 1/334.

⁵¹ Ebû Davûd, "Salat" 326. (Hadis no: 1392) (قرأت جزءاً من القرآن)

⁵² Ebû Davûd, "Salat" 326. (Hadis no: 1393) (طراً علي جزئي من القرآن فكرت أن أجيء حتى أتته)

azından Osman Mushafında veya bazı sahabilerin kendi özel Mushaflarında yer alırdı. Böyle bir durum da söz konusu olmadığına göre rivayetlerde geçen cüz (جزء) kelimesi bu günkü anlamda Kur'an'ın otuz bölümünden her birisi anlamında kullanılmadığını söyleyebiliriz.⁵³

Kur'an'ın cüzler halinde taksimindeki problemler, sadece sûrelerin birkaç parçaya bölünmesi ile sınırlı kalmamakta, hükümler, konular ve kıssaların da bölünmesine neden olmaktadır. (sûre ve konu bütünlüğünün ihlali). Daha da önemlisi, cüzlere ayırarak Kur'an okumak, tilâvetin kapsam ve amacına aykırı olduğu gibi sadece lafzın incelendiğinin, anlamın dikkate alınmadığının bir göstergesidir. Şöyle ki: Cüzlere ayırarak Kur'an okumanın sakıncaları, Ramazan ayında mukabele okuma geleneği ve her güne tahsis edilen ayrı bir cüzün okunması veya daha çok ölmüş olanların ruhuna bağışlamak(!) niyetiyle hatim yap(tır)ma geleneği ile her bir cüzün farklı kimseler tarafından okunması durumunda ortaya çıkmaktadır. Çünkü bir önceki cüzün sonunda zikredilen fakat bitmeyen bir konunun devamı sonraki cüzde başka bir kimse tarafından veya başka bir zamanda, hatta farklı mekanlarda okunabilmektedir. Dolayısıyla bir cüzün son âyetlerinde zikredilen bir konunun yarıda kalması, müteakip cüzü okuyan kimsenin ise konunun ortasından veya sonundan okumaya başlaması, anlamın önemsenmediğinin göstergesidir.

Mevcut haliyle cüz sisteminin sûre ve konu bütünlüğünü bozduğuna dair şu örnekler verilebilir:

Evlenilmesi haram olan kadınların sayıldığı Nisa sûresinin 22 ve 23. âyetler dördüncü cüzün sonu, devamı olan ve evli kadınlarla evlenmenin de yasak olduğunu bildiren 24. Âyet ise beşinci cüzün başı;

Hıristiyanların müminlere daha yakın olma nedeninin, içlerinde rahiplerin bulunması olduğunu bildiren Mâide sûresinin 82. âyeti altıncı cüzün sonu, önceki âyette sözü edilen rahiplerin özelliklerinden söz eden Mâide sûresinin 83-85. âyetleri ise yedinci cüzün başı;

Suayb (as) ile kavmi arasında geçen diyalogdan söz eden A'raf sûresinin 85-87. âyetleri sekizinci cüzün sonu, aynı diyalogun devamı olan 88-93. âyetler dokuzuncu cüzün başı;

Hûd sûresinin sadece ilk 5 âyeti 11. cüzün sonu, sûrenin geri kalan kısmı ise 12. cüzde;

Azizin karısının Yûsuf'a (as) yönelik işlediği suçunu Mısır kralının huzurunda itiraf edip Yûsuf'un suçsuz olduğunu ilan etmesine dair sözler Yûsuf sûresinin 51-53. âyetlerinde yer almakta, ancak 51-52. âyetler 12. cüzün sonu, 53. âyet ise 13. cüzün başında bulunmaktadır.

Musa (as) ile bilge kul/Hızır'ın yolculuğu ve bu yolculuk sırasında aralarında geçen diyalogun bir bölümü olan Kehf sûresinin 65-74. âyetleri 15. cüzün sonunda iken, diyalogun geri kalan kısmı ve özellikle yaşanan olayların içyüzünün ne olduğuna dair bilgilerin yer aldığı 75-83. âyetler ise 16. cüzün başında;

Lût (as) ile kavmi arasında geçen diyalogdan söz eden Neml sûresinin 54-55. âyetleri 19. cüzün sonu, aynı diyalogun devamı olan 56-58. âyetler 20. cüzün başında;

Allah rasulünün eşlerine yönelik uyarıların söz konusu edildiği Ahzâb sûresinin 28-34. âyetlerinden oluşan yedi âyetlik kısmın ilk üç âyeti 21. cüzün sonu, aynı konunun dört âyetlik kısmı ise 22. cüzün başında;

Yasin'in ilk iki sayfası ve şehrin uzak bölgesinden elçilere destek olmak amacıyla koşarak gelen kişinin kendi kavmiyle olan diyalogundan söz eden âyetlerin bir bölümü (20-32. âyetler) 22. cüzün sonunda iken olayın devamı ve kavmin durumundan söz eden 28-32. âyetler ise 23. cüzün başında;

37 âyetten oluşan Câsiye sûresinin 32. âyetine kadar olan kısmı 25. cüzün sonunda yer alırken, sadece son beş âyeti 26. cüzün başında;

İbrahim (as) ile kavmi arasında geçen diyalogdan söz eden Zâriyât sûresinin 24-30. âyetleri 26. cüzün sonu, aynı diyalogun devamı olan 31-37. âyetler ise 27. cüzün başında,

⁵³ Bkz. Kayhan, "Doğru Okuma Bağlamında Mushafa İşaret Konulması", 121-122.

aynı şekilde Zâriyât sûresinin ilk 30 âyeti (yaklaşık bir sayfa) 26. cüzün sonu, diğer otuz âyeti (yaklaşık 1,5 sayfa) ise 27. cüzün başında bulunmaktadır.

Elbette Kur'an'ın tamamının bir celsede okunması doğru olmadığı gibi mümkün de olmayabilir. Dolayısıyla mevcut cüz şeklindeki taksim tilâvetin ruhuyla bağdaşmadığına ve bir şekilde bölümler halinde okunma zorunluluğu olduğuna göre nasıl bir bölümlenme esas alınmalıdır?

Kur'an okumada aslolan, ya konu bütünlüğü olan ya da birbiriyle irtibatlı konuların bir arada bulunduğu bölümler olması nedeniyle sûre sûre okumaktır. Burada "sûre" ile Kur'an'daki sadece 114 bölümün her birinin kastedilmediğini, aynı zamanda Isfehânî'nin (vefatı Hicrî V. yüzyılın ilk çeyreği) ifadesiyle "dinî hüküm ve hikmetlere dair ayetlerden meydana gelen bölüm"⁵⁴ kastedildiğini belirtelim. Buna göre Kur'an, ya Bakara, Âl-i İmrân, Nisâ, Mâide gibi uzun sûreler bölünmeden okunmalı, ya da bunlar gibi uzun surelerde yer alan ve İsrailoğulları, hac, savaş, evlenme, boşanma, infak, faiz, miras gibi aynı konudan söz eden ayetlerin oluşturduğu bölümler halinde okunmalıdır. Böyle bir okuma, sadece lafzın değil anlamın da dikkate alınarak okunduğunu gösterir.

Sonuç

Kur'an'ın hidâyet, rahmet, şifa, uyarı/korkutma, müjdeleme gibi indiriliş amaçlarının gerçekleşmesi, mesajlarının anlaşılmasına bağlıdır. Anlaşılmadan, hatta anlaşılabilir bile üzerinde düşünülmeden okunduğu takdirde Kur'an'ın bu amaçları gerçekleştirmiş olmayacaktır. Elbette her okuyucunun bir müfessir gibi Kur'an âyetlerindeki anlam inceliklerine vâkıf olması beklenmemelidir. Ancak herkesin öğüt alabileceği kadar Kur'an'ın kolaylaştırıldığı da Allah tarafından Kamer suresinde, farklı bağlamlarda dört kez bildirilmiştir.

Kur'an'ın ilk muhatapları, nüzulüne tanıklık yaptıkları Kur'an'ı en iyi anlayan ve yaşayan kimseler idi. Dolayısıyla "Kur'an nasıl okunmalı?" sorusunun doğru cevabını onlar en güzel şekilde vermişlerdir. Dinin nasıl yaşanacağı konusunda sahabenin örnek alınması gerektiği ortak kabulüne sahip Müslümanların, Kur'an'ı nasıl okumak gerektiği konusunda aynı duyarlılığı göstermemesi ise üzerinde durulması gereken bir durumdur.

Özellikle Türkiye Müslümanlarının Kur'an tasavvurları ile sahabenin Kur'an tasavvurları arasındaki farkı şu şekilde özetlemek mümkündür: Onların öğrenmek ve yaşamak için okuduğu Kur'an, bu gün okumak için öğrenilmektedir. Hem lafzın hem anlamın önemsenmesi gerektiği halde lafzın anlamdan daha öncelikli ve önemli görülmesi sonucu Kur'an, okuyanlara yol gösteren kitap olma özelliğinde değildir. Hafızlık yapılırken her cüzün son sayfasından başlanarak ezberlenmesi (ki bu yönüyle Kur'an, sondan başa doğru okunan bir kitap olmaktadır), çoğu zaman konuların yarım kalmasına veya bir konunun ilk bölümü ile son bölümünü farklı kimselerin farklı zaman hatta farklı mekânlarda okumasına neden olan cüzlere ayrılarak okunması bunun en önemli göstergelerindedir.

Başta resmî ya da özel Kur'an kursları olmak üzere Kur'an eğitim/öğretim merkezlerinde, Allah'ın kitabına yakışacak şekilde lafzının en güzel şekilde okunduğu gibi anlamı üzerinde de düşünüldüğü bir Kur'an okuma anlayışının hayata geçirilmesi elzemdir. Bu nedenle hâlen uygulanmakta olan öğrenme/öğretme yöntemlerinin de gözden geçirilmesi kaçınılmazdır.

Kaynakça

- Abdulbâki, Muhammed Fuâd. *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfâzi'l-Kur'anü'l-Kerîm*. Kahire: Matbaatu Dâri'l-Kutubi'l-Mısriyye, 1364.
- Abdülvahid, Seyyid Ahmed. "Kur'an-ı Kerim'de Okuma (Kıraat) Lafızları", çev. Ali Akpınar, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 1998, 199-235.
- Askerî, Ebû Hilâl. *el-Furûku'l-Luğaviyye*. thk. Muhammed İbrahim Selim, Kahire: Dâru'l-İlm ve's-Sekâfe, ts.

⁵⁴ Isfehânî, "svr", 248.

- Aynur, Hatice Şahin. "İslam Ülkeleri ve Trabzon'da Uygulanan Hafızlık Sistemlerinin Karşılaştırılması", *I. Uluslararası Geçmişten Günümüze Trabzon'da Dini Hayat Sempozyumu*, ed. Şenol Saylan, Betül Saylan, İstanbul: 2016, 593-614.
- Bilgiz, Mûsa. "Kuran'da Bilgi ve Düşünce Üretimi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, , 1/3, (2012), 58-86
- Buhârî Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmiu's-Sahîh*. thk. Muhibbuddin el-Hatîb, 4 cilt, Kahire: el-Matbaatu's-Selefiyye, 1400.
- Cevherî, İsmail b. Hammad. *es-Sıhah Tacu'l-Luğa ve Sıhahu'l-Arabiyye*. 7 Cilt, Beyrut: Dâru'l-İlm lil-Melâyîn, 1984.
- Cürçânî, Ali b. Muhammed eş-Şerîf. *Ta'rifât*. Beyrut: Mektebetü Lübnan, 1985.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahman b. Fadl b. Behrâm. *Sunenu'd-Dârimî*. thk. Hüseyin Selim Esed, 4 Cilt, Riyad: Dâru'l-Muğnî, 2000.
- Elbânî, Nâsiruddin. *Zaifu'l-Câmiu's-Sağîr ve Ziyâdetuh*. Beyrût: Mektebetu'l-İslâmî, 1988.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbu'l-Luğa*. thk. Abdullâh Dervîş, 15 Cilt, Kahire: Dâru'l-Mısriyye, 1964.
- Ferâhidî, Halil b. Ahmed. *Kitabu'l-Ayn*. thk. Mehdî el-Mahzûmî, İbrahim es-Samerrâî, 8 Cilt, yy., ts.
- Fırat, Yavuz. "Kıraat Tertîl ve Tilâvet Kavramlarının Anlamsal Araştırma ve Karşılaştırması", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13, 2002, 257-273.
- Fîrûzâbâdî, Mecduddîn Yakub b. Muhamed. *Besâiru Zevi't-Temyîz fî Letâifil-Kitabi'l-Azîz*. thk. Muhammed Ali en-Neccâr, 6 Cilt, Kahire: Metabiu'l-Ehrâm et-Ticâriyye, 1996
- Görmez, Mehmet. "Dindarlığımız Gösterişin Kurbanı Oldu", (Ropörtaj: Emeti Saruhan), *Gerçek Hayat Dergisi*, Sayı: 2018/47 (943), (19 Kasım-25 Kasım 2018). (<http://www.gercek hayat.com.tr/roportaj/dindarligimiz-gosterisin-kurbani-oldu/>)
- Gülbe, Osman. *Kur'an-ı Kerim'de Düşünmeye Yönelik Kavramlar*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- İsfahanî, Râğîb. *el-Mufredât fî Ğarîbi'l-Kur'an*. Beyrût, Dâru'l-Ma'rife, ts.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. 30 Cilt, Tunus: Dâru't-Tûnusiyye, 1984.
- İbn Fâris, Ebu'l-Huseyn Ahmed. *Mu'cemu Mekâyisi'l-Luğa*. thk. Abdüsselam Muhammed Harun, 6 Cilt, Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1979.
- İbn Mâce, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sünenu İbn Mâce*. thk. M. Fuâd Abdülbâki, 2 Cilt, Beyrût: Dâru'l-Fikr, ts.
- İslamoğlu, Mustafa. *Kur'an'ı Anlama Yöntemi (Tefsir Usulü)*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2014.
- Karakaya, Nejdet. "Kur'an'da Sembolik Eylemler -Düşünmeye Dair Kavramlar Bağlamında-", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5/1, (Haziran-2016), s. 171-188.
- Kayhan, Veli. "Doğru Okuma Bağlamında Mushafa İşaret Konulması: İ'cam ve Sonrası", *Bilimname*, 12, 2007, 101-136.
- Kettânî, Muhammed Abdulhay. *Nizâmu'l-Hukumeti'n-Nebeviyye (et-Terâtîbu'l-İdâriyye)*. thk. Abdullâh el-Hâlidî, 2 Cilt, Beyrût: Dâru'l-Erkâm, ts.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*. thk. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Turkî, 24 Cilt, Beyrût: Müessesetu'-Risâle, 2006.
- Kutluer, İlhan. "Düşünme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 10/53-57. Ankara: TDV yayınları, 1994.
- Özbek, Ömer. "Dünyada Hafızlık Yöntem Örnekleri", *Bilimname*, 29, 2015, 183-209.
- Sicistânî, Ebû Davûd Süleyman b. Eş'as. *Sunenu Ebî Dâvûd*, 5 Cilt, Beyrût: Dâru İbn Hazm, 1997.
- Suyûtî, Celaluddin Abdurrahman b. Ebî Bekr. *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'an*. thk. Merkezi'd-Dirâsâti'l-Kur'âniyye, 6 Cilt, Beyrût: Mecmau'l-Melik Fahd, 2008.
- Şa'râvî, Muhammed Mutevellî. *Tefsîru's-Şa'râvî*. 20 Cilt, Mısır: Ahbâru'l-Yevm, 1991.
- Şahin, Hatice. "Hafızlık Eğitimi, Hafızlığın Günümüzdeki Uygulama Modelleri", *Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu-I*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1. Baskı, 2013, 59-89.

- Şahin, Hatice. *İslam Kültür Tarihinde "Kur'an Hıfzı" Geleneği ve Günümüzdeki Uygulama Biçimleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2011.
- Taberânî, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed. *Mu'cemu'l-Evsat*. 10 Cilt, Kahire: Dâru'l-Haremeyn, 1415.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *el-Câmiu's-Sahîh (Suneu't-Tirmizî)*. thk. Ahmed Muhammed Şâkir, 5 Cilt, Mısır: Mustafa el-Babi'l-Helebî, 1. Baskı, 1977.
- Ünal, Mehmet. "Kur'an'ı İçselleştirme Biçimi Olarak Sahabenin Kur'an Tilâvet Biçimleri", *Kur'an ve Sahabe Sempozyumu*, 101-121, Sivas: 2016.
- Zemaşerî, Mahmûd b. Ömer, *Esâsu'l-Belağa*. Thk. Muhammed Bâsil Uyûnu's-Sûd, 2 Cilt, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1998.
- Zerkeşî, Bedruddin Muhammed b. Abdillâh. *el-Burhân fi Ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, 4 Cilt, Kahire: Dâru't-Turâs, 1984.
- Zürkânî, Muhammed Abdulazîm. *Menâhîlu'l-İrfân fi Ulûmi'l-Kur'an*. thk. Fevvez Ahmed Zumerlî, 2 Cilt, Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1995.